

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 33 Volume: 7 Issue: 33

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

XVI. YÜZYIL ŞAİRİ GARÂMÎ'NİN EDEBİYAT ÇEVRESİ VE SARAYA YAKLAŞMA GAYRETLERİ

XIV. CENTURY POET GARÂMÎ'S LITERARY CIRCLE AND HIS EFFORTS TO BE CLOSE TO THE COURT

Recep DEMİR*

Öz

Hakkında pek az çalışma yapılmış olan Garâmî, nüktedan üslubuyla devrinin dikkate değer şairlerindendir. Klasik kaynaklar, Âşık Çelebi'nin şair hakkında verdiği bilgileri özetlemektedir. Oysa şairin günümüze kadar gelebilen divanının yurt dışına bulunan tek nüshası, hayatı ve kişiliği hakkında zengin malzeme barındırmaktadır. Şiir dışında remil, hat ve musiki alanlarında da yetenekli olan Garâmî renkli bir kişiliğe sahiptir. Dikkat çeken özelliklerinden biri de, birçok divan şairinin aksine, gerçek hayatla ilgili pek çok unsuru şiirine taşımış olmasıdır. Şiirlerinde tanıdığı pek çok Osmanlı şairinin adını zikreden şair, onlarla ilgili intibalarını anlatmıştır. Sarayla ilişki geliştirme aracı olarak da şiir yeteneğini sonuna kadar kullanan şair, devrinde yaşadığı hükümdarlardan Kanuni Sultan Süleyman'a hitaben çok sayıda şiir söylemiş, bu şiirlerin bazılarında beklentilerini dile getirmiş, bazılarında ise hükümdarın icraatlarını anlatmıştır.

Anahtar Kelimeler: Garâmî, XVI. Yüzyıl Divan Şiiri, Osmanlı Sarayı.

Abstract

Few studies have been made about Garâmî who is a remarkable poet with witty style of his era. Classical sources, summarizes the information about the poet provided by Âşık Çelebi. Yet the poet's single copy of his Divan that found abroad contains rich material about his life and personality. Apart from poetry, Garâmî who has a colorful personality has talent on remil, hat and music. One of the remarkable features about him is, in contrast to many poets, he has brought many elements related to real life into poetry. The poet mentioned many Ottoman poets in his works and described his impressions about them. Garâmî used poetry as a mean to develop relations to the court; he addressed to Sultan Suleyman in his poetry, expressed his expectations from him and wrote about acts of the monarch.

Keywords: Garâmî, XVI Century Divan Poetry, Ottoman Court.

Giriş

XVI. yüzyıl divan şairi Garâmî'nin adı Muhammet, babasının adı Mustafa'dır¹. Aslen Karaferyeli olan şair H. 906 / M. 1500-1501'de doğmuş, III. Murat döneminin (1574-1595) ortalarında ölmüştür. Sehî Bey Tezkiresi'ndeki "Kadıkcık oğlu adıyla tanınır." bilgisine göre babasının da kadı olduğu düşünülebilir. (İsen, 1998: 142)

Şairlikten başka remmal, bir saz telif edebilecek kadar musikide yetenekli ve aynı zamanda hattatlığı da olan bir şahsiyettir. Çevresinde gönül ehli, güzel sohbetli, latif ve zarif

* Yrd. Doç. Dr. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

¹ Garâmî'nin hayatı hakkında daha fazla bilgi için bkz.: (Erdoğan vd., 2013: 215-230), (Kılıç, 1994: 917-920), (İsen, 1998: 242), (Erdoğan, 2004: 98-106), (Mehmed Süreyyâ, 1996).

kimse olarak tanınan Garâmî'nin yaşlılığında ileri sürdüğü seyitlik iddiası ile ilgili latifeler kaynaklara geçmiştir.

Garâmî medrese tahsilini tamamladıktan sonra Rumeli'de kadılık yapmıştır. Rumeli'de nerede veya nerelerde görev yaptığı hakkında da fazla bir bilgiye sahip değiliz. Âşık Çelebi, Serfice'ye Garâmî yerine kadılığa tayin olunduğunu bildirdiğine göre, şairin burada görev yaptığı kesindir. (Kılıç, 1994: 918) Ancak şiirlerinde pek çok defa hükümdardan mansıp beklediğini dile getirmiş olan şairin bu taleplerine nasıl bir karşılık bulduğu hakkında kesin bilgiler mevcut değildir. Bazı beyitlerde isteğine kavuştuğunu söylemektedir:

Bu gün devletle 'izzetle Garâmî aluban mansıb
Sitanbûl şehrini koyup da Rûm iline reft ister (47a)²
Çün irdi mansıba şâhum berâtına Garâmînün
Zerile lâciverdile çekilmiş 'âlî tuğrâ vir (49a)

Yukarıda sevincini ifade eden şairin aldığı mansıbın mahiyeti hakkında bir ipucu mevcut değil. Ancak aşağıdaki beyitte Mora'ya gitme ihtimalinden söz etmektedir:

Kâdıllıklarını cümle bir idüp vehb itse şeh
Olımanam Morada ben hazret-i Osmânsız (57b)

Bir yerde de hükümdara hitap ederken Gelibolu ya da Bolu'da kadılık yapmak istediğini dile getirmiştir. Ama bu talebin nasıl sonuçlandığını bilemiyoruz:

Baňa kim kâdıllık virürsen iy şâh
Gelibolu veyâ Bolı gerekdür (27b)

Kaynaklar Garâmî'nin herhangi bir sefere katıldığından bahsetmiyor. Ancak bir yerde sefere katılma ihtimali olduğunu, başka bir beyitte de *gâzi* olduğunu söylediğine göre sefere katıldığına hükümlenabilir:

Ben sefer çekmeden incinmem ammâ ki o şeh
Engürüse varuban korkum odur kış çeker (31b)
Gâzidür kâdı Garâmî aňa sancak gerek
Olsa câzdür ey şâh-ı cihân mîr-i emîr (31a)

1. Garâmî'nin Üslubu Hakkında

Divan'ın tamamına bakınca Garâmî'nin genellikle kolay anlaşılabilir, sade bir üslubu tercih ettiği anlaşılmaktadır. Halk diline yakın bir söyleyişi, nükteli şiir tarzını benimsemesi, atasözü ve deyimlerden faydalanmasından dolayı Necâtî takipçisi olarak değerlendirilmiştir. (Erdoğan vd., 2013: 224) Bununla birlikte kendisi farklı üslupları denediğini belirtmektedir:

Garâmî eski üslûbın itdi ref'
Yeñi bir tâze ter tavr itdi tarzın (103a)
Şi'ri muğlak sözle bağlamak olurdu dilâ
Lîki añlayumıyan sözinden kaçarın (104a)

Aşağıdaki beyitlerde, bu tercihinde bilinçli olduğunu ve kendine son derece güvendiğini ifade etmektedir:

Ey Garâmî yeñi tarzile gazeller diyüben
Şimdiki oğlan uşak şâ'ire hey hey diyelüm (85a)
Bugün 'âşıklar içinde dilâ ben pâdişâh oldum
Hümâ-yı devlet-i 'aşk u mahabbet başa konmuşdur (35b)

Garâmî'nin benimsediği üsluplardan biri klasik divan şiiri mazmunlarını kullandığı, alışılmış mazmun ve istiarelerle yazdığı üsluptur. Bir diğer üslup ise,

² Makalede yer alan örnek beyitler Garâmî'nin British Museum'da Or.1148 numarada kayıtlı divanından alınmış ve nüshada sayfa kenarlarına yazılmış olan varak numaraları verilmiştir.

Pür-letâyifdür benüm şî'rüm Garâmî dünyede
Ehl-i diller arasında iştiârum vardır (44b)

beyitinde işaret ettiği latife yollu şiirler olmalıdır. Latifeye meyilli, nüktedan tabiatının bir sonucu olarak çevresinde yaşayan birçok erkeğe şiirler söylemiştir. Bu şiirlerinde cinsel çağrışımlar uyandıran galiz ifadelerden çok nükteli bir eda hâkimdir. Divanında bizzat tanıdığı anlaşılabilir, terziye; Rûhî, İlyâs, Sinân, Fâ'ik gibi adlarını belirterek gerçek kişilere şiirler söylemiştir. Aşağıdaki beyitler bu tarzına örnek olabilecek çok sayıda örnekten birkaçıdır:

Şol güzel derzi ki sen anı yîñile sevdün
Ey Garâmî dil anuñ eskiden âvâresidür (50b)
Benüm dîn ile îmânum var ancak
Dil ü cân ise şol bir berberüñdür (30a)
Siyeh kâkülli şol bir berber İlyâs
Dehânı gonca had gül saçları âs (64a)
Gören ol berberüñ ebrûlarını
Didiş ol baş kesen bunlardur emvâs (64a)
Fırsatı fevt ideyin dime yiyüp içmekte ol
Rûhiyâ öpülmenüñ kuçulmanuñ çak çağıdur (53a)

Osmanlı edebiyatında ortalama bir eğitim görmüş olan divan şairinin Arapça, Farsça şiir söylemesi sıradan bir durumdur. Garâmî'nin de bu dillerde gazel ve mülemmaları mevcuttur. Ayrıca birçok divan şairi gibi Çağatayca şiirler de söylemiştir. (Garâmî: 28a) Bunlardan daha ilgi çekici olanı Divan'da 138a'da her biri farklı bir dille yazılmış dokuz beyitlik bir mülemmadır. (Garâmî : 138a) Şair beyitlerin yanına hangi dille yazıldığını göstermek için *Arabî, Farsî, Tatarî, Rûmî, Arnavudî, Firengî, Kıbtî, Sırf, Türkî* şeklinde kayıt düşmüştür. Bundan başka *Arnavudî* ve *Firengî* beyitlerin tercümelerini sayfa kenarına yazmıştır.

2. Edebiyat Çevresi

Garâmî, Osmanlı şiir dünyasına aşina bir şairdir. Bu, Divan'da 153a-155b varaklarında yer alan *ve hazîhi tezkiretü'ş-şu'arâ* başlıklı manzumeden anlaşılmaktadır. Ancak bu, klasik tezkireler gibi şairlerin hayatı hakkında bilgi vermekten çok, adı anılan şair hakkındaki intibah nükteli bir üslupla tek beyitte ifade edilmesi şeklindedir. 18 bentten oluşan manzume, bu özelliklerinden dolayı haklı olarak *şâirnâme* olarak adlandırılmıştır. (Erdoğan vd., 2013: 226) Şekil özelliklerini kafiye belirlediği manzumenin her bendinde, mahlası kafiye oluşturan şairler bir araya toplanmıştır. Mesela, aşağıda ilk beytini okuyacağımız birinci bentte Nizâmî, Sihâmî, Makâmî, Sıyâmî, Hayyâmî, Selâmî, Nâmî, mahlaslı şairler yer almaktadır.

Meclisde kadeh sundı Müdâmî gazelleri
Mest itdi meni bâde-i Câmî gazelleri (153a)

İlk bentte bu kafiye belirlediği manzumenin her bendinde, mahlası kafiye oluşturan şairler bir araya toplanmıştır. Mesela, aşağıda ilk beytini okuyacağımız birinci bentte Nizâmî, Sihâmî, Makâmî, Sıyâmî, Hayyâmî, Selâmî, Nâmî, mahlaslı şairler yer almaktadır.

Okunur idi şî'r-i Necâtî ezelde hûb
Dutdı cihânı şimdi Garâmî gazelleri (153b)

Ayrıca bentlerdeki beyit sayısı aynı değildir. Bu, mahlası ortak kafiye oluşturan şairlerin sayısına bağlıdır. Buna göre bentler en az beş, en fazla on üç beyitten oluşmaktadır.

Yukarıda, anılan şairlerin hayatı ile ilgili bilgi verilmediği belirtilmiştir. Aşağıdaki beyitlerde görüleceği gibi, anılan şairin mahlasının sözcük anlamıyla ilgili bir nükte söylenmiştir.

Şevkile tarab virdi çü Sâzî gazelleri
Keşf itdi kamu sırrımı Râzî gazelleri (154a)
Sad hîle ile tavşana kaç tazıya tut dir

Avlar söziyle hûbı *Şikârî* gazelleri (154b)

Şi'rindeki her mısra'ı bir Kevser ırmağı

Zemzem suyu mânendi *Zülâlî* gazelleri (155a)

Ayrıca manzumede yalnızca Osmanlı şairlerinden değil, yer yer bazı Fars şairlerinden de söz edilir. Genellikle her şair için tek beyit söyleyen şair, Muhibbî için özel bir yer ayırmıştır. Divanda 146a'da sayfa kenarında *min tezkiretü'sü-şua'râ* başlığı altında *Muhibbî gazelleri* redifiyle 33 beyitle Kanûnî'nin şiirini övmektedir. Bu beyitlerin farklı bir varakta ve sayfa kenarında olması, manzumenin Divan tertip edildikten sonra eklendiğini göstermektedir ki, şairin hükümdardan beklentilerine cevap bulabildiği bir dönemde yazılmış olabileceğini akla getirmektedir. İlk beyti şöyledir:

İşrâb ider hayâtı Muhibbî gazelleri

İhyâ ider memâtı Muhibbî gazelleri (146a)

Garâmî, yukarıda bahsedilen şairnâme dışında, farklı şiirlerde birçok şairin adını anmaktadır. Bunlardan rakip olarak gördüğü Bâkî ve üstat olarak kabul ettiği Âhî ve İshak ile ilişkisi ayrıca değerlendirilecektir. Bunlar dışında Garâmî'nin dikkati daha çok Rumeli kökenli şairlere yönelmiş olmakla beraber, Şeyhî ve Necâtî gibi kendisinden önce yaşamış Osmanlı şairlerini, Câmî ve Nizâmî gibi hayranlık duyduğu veya Tûsî ve Selmân gibi meydan okumaya cesaret ettiği İran şairlerini anmıştır.

Garâmî'nin şairnâmesinde kafiye'nin bütün bir manzumeye şekil verdiği vurgulanmıştır. Benzer bir tutum *ne dîrsin* redifli iki gazelde de görülmektedir. Her beytinde farklı şairleri andığı manzumelerde mahlası kafiye oluşturan şairler yer almaktadır. Aşağıdaki gazelde Şâhî, Âhî, Günâhî, Penâhî, Güvâhî ve Nigâhî mahlaslı şairler anılmaktadır.

Ferzend-i 'Acem baba şu Şâhîye ne dîrsin

Rûm oğlanı yâ şi'r ile Âhîye ne disin

Her düni gün âh itdi ise kalma sen ey şeh

Suçun bilüp 'özü itse Günâhîye ne dîrsin

Karşuña gelüp sevgüsini itmedi izhâr

Sakladığün 'aşkı Penâhîye ne dîrsin

Kapuñda döküp göz yaşın idüp de şikâyet

Şâhid dutan ol kanı Güvâhîye ne disin

Geçüp de nazargâha zarâfetle Garâmî

Uğrun bakan ol yâre Nigâhîye ne dîrsin (104b)

Benzer şekil özelliklerini taşıyan bir başka gazelinde ise Sıfâtî, Zâtî, Nebâtî, Subûtî, Sebâtî, Necâtî ve Hayâtî mahlaslı şairleri bir arada toplamıştır:

Şi'riyle o vassâf Sıfâtîye ne dîrsin

Yâ şol sıfatı kâbil ol Zâtîye ne dîrsin

Kandî didigün gerçi müverrih idi ey dil

Şekker gibi şol şi'r-i Nebâtîye ne dîrsin

Sâbit kadem olmuş idi gerçi ki Subûtî

İl içre velî şimdi Sebâtîye ne dîrsin

Darb-ı meseli darbîce şi'rinde iden yâd

İnsâf idelüm hak bu Necâtîye ne dîrsin

Sözün ki senün âb-ı hayât olsa Garâmî

Cân vehb iden ol şi'r-i Hayâtîye ne dîrsin (104b)

Aşağıdaki gazelde ise Râmî, Sihâmî, Meddâhî, Câmî ve Nizâmî'yi anmaktadır.

A'dâyı nişân iden o Râmîye ne dîrsin

Şi'riyle uran okı Sihâmîye ne dirsın
Her bir sözidür şürb-i şarâbı iden işrâb
Meddâh-ı mey ol şî'r-i Meddâhîye ne dirsın
Her beyti mey-i ma'nî ile pür olan 'ârif
Bezm-i şu'arâ revnakı Câmîye ne dirsın
Her mısra'ına silk-i cevâhir disek olur
Ey dil şu'arâ içre Nizâmîye ne dirsın
Ser cümle kemâlât u fezâ'il ile memlû
Deryâ dil olan bahr o Garâmîye ne dirsın (104b-105a)

Yukarıdaki üç gazelde şöhreti günümüze kadar gelen Câmî ve Nizâmî gibi İran şairleri ile Necâtî ve Zâtî gibi Osmanlı şairlerinin dışında anılan şairlerden bazıları Rumeli kökenlidir. Bunlardan Günâhî, Vardar Yenicali olup Selanik'te Farsça dersleri vermiştir (İpekten, 1988: 164); Penâhî, Rumelilidir (İpekten, 1988: 356); Sebâtî, 1619'da Rumeli'de ölmüş olan bir müderris; Şem'î ise Prizrenlidir. (İpekten, 1988: 474) Yani Garâmî'nin ilgisi daha çok kendisine yakın dönem ve coğrafyada yaşamış olan şairler üzerinde yoğunlaşmıştır.

Bunlardan biri de şairliğini takdir ettiği Manastırlı Hâverî'dir. Asıl adı Açuk Kadıccoğlu Ali Çelebi olup Karaferye'de müderrislik, Selanik ve Üsküp'te kadılıklardan sonra Karaferye'ye dönmüş, burada kadılık yaparken ölmüştür. Kızkardeşi, Garâmî'nin hocası Âhî ile evli olan Hâverî, Âhî'nin Hüsn ü Dil eserini tamamlamıştır. (Bülbül, 2014) Hâverî, muhtemelen Garâmî'nin bizzat tanıştığı şairlerdendir.

Şi'rile dünyede şöhret bulandan
Garâmî biri biri Hâveridür (21a)

Genellikle şairler hakkındaki görüşlerini müstakil şiirlerde söylemiş olan Garâmî, yer yer farklı şairleri de anmaktadır. Aşağıdaki farklı şiirlerden alınan beyitlerde, söz oyunlarını seven şairin, Şeyhî'yi küçümseyerek andığını görmekteyiz:

Olamaz tarzuñda Şeyhî çün mürîd
Ey Garâmî Tûsî yâ Selmân nedür (54a)
Naks yok tavr u tarzuñda mürîdüñdür senüñ Şeyhî
Edâ-i ma'nâñı kâmil Garâmî bes kemâl itdi (138a)

2.1. Bâkî ile Rekabet

Garâmî'nin Muhibbî'den sonra adını en fazla andığı şair Bâkî'dir. Ancak şiir ve bürokraside kendisine rakip olarak gördüğü Bâkî hakkındaki görüşleri zaman zaman farklılık göstermektedir. Bazen Bâkî'nin şiir alanında, özellikle gazelde üstünlüğünü kabul eder görünmektedir.

Garâmî mürdeler ihyâ ider sözde Mesîhâyam
Gazel dimekde Bâkîden kalanın hep utandurdum (82b)
Şehâ şâhâne bir garrâ gazel perdâht itdüm kim
Şi'ir dimekde Bâkîden kalanın hep utandurdum (83b)

Ancak bu kabulde kararlı değildir. Aşağıdaki beyitlerde Bâkî'ye şairliğinden dolayı zeâmet verildiğine göre kendisine sancak verilmesi gerektiğini dile getirmektedir. Sancak, zeametden daha yüksek bir mevki olduğuna göre, kendi şiirini daha üstün gördüğü, hatta Bâkî'nin kendisine nazire yazamayacağı düşüncesindedir:

Ze'âmet olıcak Bâkî kuluña
Garâmî bendeñe sancak gerekdür (39a)
Za'ım oldı şî'rile çünki Bâkî
Garâmîye sezâdur olsa sancak (73a)
Nice Bâkî nazîre diyemezler

Bu şi'r-i dil-pezîr ü yâdigâre (108a)

Aşağıda tamamını Bâkî'ye hasrettiği şiirin, Bâkî'nin azlinden sonra yazıldığı anlaşılmaktadır. Önce şairliğini övmekte, halk arasında şöhret bulduğunu, Osmanlı ülkesinde Zâtî, Necâtî, Ahmet Paşa ve Hayâlî'den, İran'da Selmân ve Nizâmî'den üstün olduğunu, hükümdarın takdirini kazandığını söylemiş; *bülbül*, *mîr-i kelâm* gibi hoş gidecek vasıflarla övmüştür. Bundan sonra Bâkî'nin görevinden azledildiğini belirtmesi ve bunu pek de üzülmediğini belli ederek dile getirmesi ve son beyitte kendisini şiir alanında *âlem pehlivanı* olarak sunması, Garâmî'nin kıskançlığını ele verir niteliktedir:

İrüp şi'rile Bâkî hûb nâma
Duhûl itdi kulûb-ı hâs u 'âma
Nice Zâtî Necâtî nice Ahmed
Bulardan belki ahmeddür enâma
Tahayyül idemez şi'rin Hayâlî
İremez idi aksâ-yı merâma
İşitse güft ü gûyın belki Selmân
Diyeydi almaz idüm şi'ri fâma
İdüp de 'akd ıkd dürr-i nazmın
Nizâmî dizemez silk-i nizâma
Sunup câm-ı Cemin destine Câmî
Geyürür idi aña fahrî câme
Sözin añlamıyan dir mantıku't-tayr
Bilen bülbül dir ol mîr-i kelâma
Süleymânun şi'ir dir âsafiyken
'Azil gadr itdi ol mîr-i kelâma
Ri'âyetden ki olmuşdı mukârin
Kamusu döndi ahlâma menâma
Kasâvet tardiyçün def'-i gam için
Düşünmek lâzım olmuşdı müdâma
Şi'irle pehlevân-ı 'âlem olup
Salâ itdi Garâmî Rûma Şâma (110b)

Aşağıdaki şiirinde ise, Bâkî'ye karşı duyduğu kıskançlığı alaycı bir dille ifade etmektedir. Yine Bâkî'nin halk arasında şöhret kazandığını, bu halde iken şairin kendisini beğendiğini, başının göğe, burnunun Kaf dağına yükseldiğini, kimseyi selama layık görmediğini, bir karga yavrusuna (*ferh-i karga*) benzettiği şairin hükümdarın himmetiyle kendisini hüdühüd sandığını dile getirmektedir. Burada Bâkî'nin yüzünün oldukça çirkin olduğunu kast ederek onu *Bâkî-i zâğ* ya da başka bir söylentiye göre babası çirkin sesli bir müezzin olduğu için *Karga-zâde* diye alay edildiğini (İpekten, 1990: 27) hatırlarsak Garâmî'nin hicvi daha iyi anlaşılır.

Şi'irle irişüp hoş hûb nâma
Duhûl itmişdi Bâkî hâs u 'âma
Okun atup yayın yasup sanurdı
İrişdi sehmi aksâ-yı merâma
Cedîd ol devrile Bâkîniñ ey çarh
Fenâyî babucı atıldı dama
Özüni belki bülbül añlamışdı
Dilâ düşmekle ferh-i karga dâma

Başı ağmıŖdı göge burnı Kâfa
Görünmezdi hilâl aña kulâme
Senüñ Ŗol kuş dili eŖ'aruñ ilde
Okunur murg-ı deh-veŖ karga-nâme
Dimezdi 'ıŖk u meŖkden gelse geçse
Yanında degmezidük bir selâma
Süleymânuñ çü bülbül hüdhüdiydi
Ne beñzer Ŗimdi iŖbu bûm-ı bâme
'Acebdür hüdhüd olmak ferh-i karga
Süleymân himmetidür bu kirâma
Hüdâyâ Ŗi'rile virme garâmet
Garîm itme Garâmîyi garâma (170 a)

2.2. Âhî ve İshak

Garâmî, Âhî ve İshak adlı Ŗairlere de özel bir yer vermektedir. Bunlardan *Rûm oğlanı* diye andığı Âhî, Niđbolu'da dođmuŖ, İstanbul'da medrese eğitimini kırk yaŖında Kara Bali'den mülâzım olarak tamamlamıŖtır. Garâmî'nin memleketi olan Karaferye'de müderris olarak bulunan Âhî, Manastırlı Ŗair Hâveri'nin kızkardeŖiyle evlenmiŖ ve Karaferye'de ölmüŖtür. (Köksal, 2014) İshak ise, Üsküplü olup Kara Bali'den mülâzım olduktan sonra müderrislik ve kadılık yapmıŖ olan İshak Çelebi olabilir. (İpekten vd., 1988: 230) Garâmî, bu iki kiŖiyi sadece Ŗiirde değil, her alanda üstat kabul ettiğini, kendilerinden ilim tahsil ettiğini söyleyerek dualarla yâd etmektedir. Âhî'nin Karaferye'de müderrislik yaptığı kesin olarak bilindiğine göre, bu Ŗairler medreseden hocaları olmalıdırlar.

Garâmîye 'ilm ta'lim idenden
Bir Âhîdür biri anuñ İshâk (77a)
Benüm her fende üstâdım olandan
Biri merhûm Âhî biri İshâk (73a)
Ferzend-i 'Acem baba Ŗu Ŗâhîye ne dirsın
Rûm oğlanı yâ Ŗi'r ile Âhîye ne disın (104b)
Garâmî Ŗem'îyi hayr ile yâd eyler ki yâridur
Du'âlar ider üstâdı olan Âhîyle İshâka (119b)

3. Garâmî'nin Sarayla İliŖkisi

3.1. Kanuni

Garâmî de öteki divan Ŗairleri gibi bürokrasideki yöneticilerle, hatta hükümdarla iliŖki geliŖtirmek ve böylece onların desteğini alabilmek için Ŗiir yeteneğini kullanmak istemiŖtir. Osmanlı hükümdarlarından II. Bayezid, I. Selim, Kanûnî Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murat dönemlerini görmüŖ olan Ŗair Kanuni'nin saltanat yıllarında (1520-1566) olgunluk yıllarını yaŖamıŖ, en çok bu hükümdar hakkında Ŗiir söylemiŖtir. II. Selim'i de bazı Ŗiirlerinde anmıŖ olmakla beraber bunlar, Divan'da pek önemli bir yer tutmaz. Ŗairin Kanûnî'ye daha fazla ilgi göstermesi, bu hükümdar döneminde taleplerine olumlu cevap almıŖ olabileceğini düşündürmektedir. Garâmî, bazen herhangi bir manzume içinde bir veya birkaç beyitle hükümdarı övmekle yetinmiŖ, bazen de bütün bir Ŗiiri hükümdara hasretmiŖtir. Bu Ŗiirler çoğu zaman, baŖka Ŗairlerde de görülen kliŖe benzetmelerle hükümdarı övmek ve beklentisini dile getirmek Ŗeklinde olmakla birlikte az da olsa bazı Ŗiirlerinde hükümdarın içkiyi yasaklaması, Ŗehre su getirmesi veya sefere çikması gibi icraatlarından da bahsetmektedir.

AŖađıda Kanuni'ye mehdiye Ŗeklinde yazılmıŖ olan gazelde, vasatın üstüne çikamamıŖ olan Garâmî, Divan Ŗiirinde artık basmakalıp hale gelen benzetmeler kullanarak, onun yeryüzünün hükümdarı olduğunu, ayağının tozunun bile Safevîler için taç olduğu, gücünün

bütün dünyayı kapladığını ve insanlık için sığınacak yer olduğunu dile getirerek övmüş, sonunda da kendi muhtaç durumunu dile getirmiştir:

Hakkuñ muhibbi yir yüzünñ pâdişâhıdır
Hâk-i kademi surh-sere tâc-i şâhıdır
Şânı 'azîm ü 'izz ü şerefde nazîri yok
Kadri yücedür çarh-ı felek mihr ü mâhıdır
Evc-i felek-i rıf'ate budur kadem basan
Gayrıkı cihân begleridür hâk-râhıdır
Dutdı sadâ-yı savleti dünyâyı büsbütün
Halk-i cihânuñ ol şeh 'âlem-penâhıdır
Bu hayme-i İlâhîye kim il sipihr okur
'Uşşâk-i cihân serverinüñ bârgâhıdır
Deyr-i mugân u mey-kedeyi sorma sûfiyâ
Cem'iyet-i bütân u muhibb cây-gâhıdır
Mahbûb adına hak bu hakîkat u ger mecâz
Her ne dedümse cümlesi ey dil ilâhıdır
Bahr-i hüsnde kaşı hilâli semek ise
Şol dâne dâne hâli anuñ merg-i mâhıdır
Ey dil Garâmî nakd-i vücûdını itdi harc
Dişde görinen rahne 'adem mülki râhıdır (20a)

Aşağıdaki gazelde ise Garâmî, cihana can veren hükümdar sayesinde memleketin güvende olduğunu, düşman saldırılarından korunduğunu, cennete benzeyen sarayın halk için şifa kaynağı olduğunu, hükümdarın bağışlarıyla halkı memnun ettiğini dile getirmiş, Peygamber soyundan gelen kendisinin ise fakirlik içinde keçe giymek durumunda kaldığını söyleyerek muhtaç durumunu belirtmiştir:

Ey şeh-i 'âlem ki sen cânsın cihânise cesed
Cür'etüñle sensin ol heybetlü bir gûr bir esed
Memleket âsûdedür Ye'cüc düşmen gelme yok
Heybetüñ İskenderi çekmişdurur serhaddi sed³
Sît-i 'adlün'dür çeken hûn-desti dünyâ halkına
Toyladuñ in'âmile kalmadı ac hiç bir ahad
Şol sarây-ı cennet olmuşdur şifânuñ hânesi
Kapuna her subh üşer halk umar emrûñden meded
Bahr-i in'âmuñ ile dünyâyı gark itdün şehâ
Berr-i ihsânuñ kamu halk üzredür mâ-lâ-yu'ad
Saltanatla biñ yaşa sen şer'i ihyâ eyledüñ
Sûd bulmasun hasûd olan ki eylerse hased
Devletüñde ben Garâmî bende âl evlâdiken
Fakr u fâka ile lâyıq mıdurur geymek nemed (18a-b)

Süleymâniye Camii'nin yapılmasına da tanıklık eden şair, caminin yapımı için Tuna nehriyle mermer taşındığını, halkın da caminin yapımına yardıma koştuğunu söylemiştir:

Ol 'âkiller ki anlardur hünerver
Akan Tuna ile buz sanmasunlar

³ Bu mısradaki "çekmişdürür" sözcüğünün üzeri çizilerek satır üstünde "çekdi şehâ" yazılmıştır.

Sıtanbulda olan 'âlî binâya
Ki ihdâs itdi ol şâh-ı dilâver
Süleymâniyeye câmi'-i şerife
Ki geldi hizmet için halk yekser
Nite tuvla taşırdı gice gündüz
Gümüşden ay vü altundansa hâver
Daşınur Tuna suyıyla o sûya
Kimi billûr u kimi şâhî mermer
'Îmâretçün yâ iflâhı nemekden
Çeküp de buza beñzer tuzlar İlter
Gazâ için Garâmî pâdişâha
Gümüşden köpri yaptı Tuna beñzer (26b-27a)

Garâmî'nin hükümdara hitap eden şiirlerinin birçoğunda fakirlikten yakındığı dikkat çekmektedir. Kadılık yapan bir şairin böyle tarhana ve mercimekle yetindiğini bildirecek kadar fakir düşmesi pek anlaşılır görünmemektedir. Bu, şairin bir abartması olabileceği gibi, bir dönem görevinden azledilmiş olma ihtimalini de akla getiriyor. Aşağıdaki beyitler bu türdendir:

Güllâc ile geçinür il benüm hod
Yedüğüm tarhanayla mercümezdür
Dile her ne dilerseñ her husûsa
Şeh-i 'âlem ise sâhib-derekdür
Terakkîlerle ey şeh himmet eyle
Garâmî bendeñe mansıb gerekdür
Virür her ne dirseñ yok dimez ol şâh
Garâmî sendeñ ise istemekdür (54b)

Aşağıdaki gazelde ise yine alışılmış benzetmelerle hükümdarın sarayı övülmekte ve ihsan beklentisi dile getirilmektedir:

Menzilüñ Firdevs-i a'lâdan virür şehâ haber
Kim o kasruñ içi pür rıdvânlar gılmânlar
Ol binânuñ pençe-i pâyı serâda dutdı câ
Rıf'at-i ser-kubbesi kodı süreyyâda eser
Kullesi fark olmaz anuñ günbed-i eflâkden
Tâk-ı Kistrâ külbece gelmez kıyâs itseñ eger
Ol behişt-âsâ felek rıf'at sarâyıñ ferşine
Hâver-i mînâ düzer her subh-dem bir hışt-ı zer
Kubbesinde ser-'âlem eflâke olmuşdur hilâl
Tâk u eyvânında olan câmlar şems ü kamer
Câm-ı tâka göz göz olup ravz u havza bakışur
Çeşm-i revzenler kılur Firdevs-i a'lâya nazar
Matla'-ı hurşîd-i şâhî bâb-ı kasr-ı şâmihuñ
Ol kapudan irişür mihr ile mâha nûr u fer
Ol hümâyûn-hâneyi yâ rab nigeh-dâr ol sakın
Konmasun bûm-ı fenâ bâmına kılmasun zarar
Halka-i gûş-ı der-i dâruñ senüñ çinretdügi

Kasr-ı rahmuñdan Garâmî feth-i bâb olmak umar (55b-56a)

Garâmî'nin Kanuni için yazdığı övgülerin nasıl bir sonuç verdiğini bilemiyoruz. Ancak hükümdarın ölümünden sonra yazdığı anlaşılan aşağıdaki şiirde Kanuni döneminden memnun olduğunu dile getirmektedir. Gazelde bir beyitle de devrin hükümdarı II. Selim'e Selîmî mahlasıyla hitap ederek kendisinden de beklenti içinde olduğunu belli etmektedir:

Yiyüp içüp çalup çağırma götürüldi 'âlemden
Şehâ sultân Süleymânun zamânı veş zamân olmaz
'Aceb bir hâle tuş olduk ki her bir nesne kaht üzre
Fakrdan kurtulup yimekle içmek râyegân olmaz
Cihân halkı didi şer' ile olduk demde hürmetler
Dilâ şol taht-ı Osmâna Süleymân gibi hân olmaz
Selîmî sen 'adâlet şâhısın dinsün seninçün de
Bunuñ üstine bu 'âlemde bir şâh-ı cihân olmaz
Garâmî hakka şükr itmekden özge olma her hâle
Yârınun ıssı var dirler dime sen şol fülân olmaz (61a)

Yukarıda kıtlıktan bahseden Garâmî, H.974 / M. 1566-1567 yıllarında İstanbul'da arpa ve otluk bulunmadığını anlattığı murabbada da aynı konudan bahsetmekte ve Kanuni dönemindeki bolluğu özlediğini ifade etmektedir. (Garâmî: 170b)

Birçok şiirinde talebini dile getiren Garâmî'nin, hükümdardan ihsan alabilmek için bütün yolları denediği anlaşılıyor. Aşağıdaki beyitlerden, isteklerini yazılı olarak saraya sunduğunu belirtmiştir:

İrişdi gûşuma hâtifden âvâz
Didi var hâlün 'arz et pâdişâha
Yazup sundum elümle vâridâtum
Ulaşdurdum sa'âdet-i dest-gâha
Du'âlar idüben kıldım senâlar
Tazarru' etdüm ol 'âlem-penâha
Çü sundum 'arzumu ben ey Garâmî
Ümîdüm var ki irem 'izz ü câha (108b)

Yukarıda Bâkî'ye zeamet verilmesini kıskanarak sancak talep eden Garâmî, hükümdara ulaştırmak istediği başka bir şiirinde beklentisini aşağıya çektiğini, zeamete de razı olduğunu okuruz:

Bulurdum mertebem evc-i şerefde
Benüm şi'rüm dahi şâha ulaşsa
Garâmî sancak olmaz ise bârî
Ze'âmet olıcak elliden aşsa (113a)

Şair talepte o kadar ısrarcıdır ki artık pazarlık havasındadır:

İki üç kere kırk bişde idüp bâzârı mansıbda
Güc ile yüz bulup çıkdı Garâmî bende pencâha (120a)
Ey Garâmî iki üç yüz biñle ol şâh-ı cihân
Sancak ihsân eylese bir 'âlî beg olsam yine (117a)

Bazen de fazla ısrarcı olduğunu fark edip geriye çekilme havasındadır:

Mansıb için ol kâzı kazâdan geçüp dahi
Söyleş vüzerâ ile ko hünkâra yapışma (117b)

Çok talepkâr olduğu gözlenen Garâmî, kendisiyle çelişen ifadeler de kullanmıştır. Aşağıdaki beyitte, görev almak için devlet büyüklerine minnet etmediğini söylemektedir:

Himmet olurdu 'asker için kâzı olmağa
Varup Garâmî itmedi minnet ekâbire (112a)

Kanuni döneminde 1562 Ağustosunda uygulanan şarap yasağı, Bâkî gibi birçok şairin durumu üzüntüyle karşılayan şiirler söylemesine sebep olmuştur. (İpekten, 1990: 26) Garâmî de bu yasaktan etkilenmiş ve birçok beyitte bunu dile getirmiştir:

Yiyüp içecek kalmayıcak işbu cihânda
Cândan bezer olduk dahi dünyâyı unutduk
Şevki götürüp bahr-i kasâvetde kalup dil
'Âlemde yaşı kuruyı karayı unutduk
Yasağ ideli içmemeye mey şeh-i 'âlem
Sohbet dağılup bâde-i hamrâyı unutduk
Lillâhi şükr revnakımız var Garâmî
Şerbet içerüz zikr ile sahbâyı unutduk (74a)

Yukarıda pek memnun görünmeyen Garâmî, başka şiirlerinde hükümdarın bu kararını destekler görmektedir. Halkın da içki yasağını desteklediğini söylerken, şehre Kâğıthane suyunun getirilmesi ve çeşmeler yapılmasını övmektedir:

Şarâbuñ şürbini men' itdüğünde
Okudı halk-ı 'âlem şâha tahsîn
Getürdi şehre Kâğıt-hâne âbın
Kodı yer yer idüp bir çeşme ta'yîn
Tonandı her yeri su geldüğünde
Sitanbul çeşmelerle buldı tezyîn (96a)

Aşağıda ise dinî bir havada söylenmiş olan bir şiirinde hükümdarın kararını desteklediğini belirtmekle kalmamış, eğer kendisine ihşanda bulunursa şer'î kitaplar alacağını söyleyerek padişahı ikna etmeye çalışmıştır:

Sevâbın kasd idüp halk-ı cihâna
Yasağ itdün şehâ şürb-i şarâba
Mukâbil olamadı yüzine bedr
Utandı bakmağa girdi nikâba
Senüñ lutfuñ şehâ şol deñlü çokdur
Yazılsa gelmeye belki hesâba
Garâmî altun akça bulsa ey şeh
Virürdi cümleten şer'î kitâba (108b)

Aşağıdaki beyit ise, şairin Macaristan seferlerinden birine katıldığını veya katılma ihtimalinin olduğunu fakat bunu pek arzu etmediğini düşündürmektedir:

Ben sefer çekmeden incinmem ammâ ki o şeh
Engürüse varuban korkum odur kış çeker (31b)

Garâmî Kanûnî'nin seferleri dolayısıyla da şiirler söylemiştir. Bu şiirler, şairin zafer için iyi dileklerini ifade etme dışında bir estetik değer taşımamaktadır. Kanuni'nin Viyana seferi öncesi yazıldığı anlaşılan gazelde şair zaferden emindir:

Çünkü serkeşlik ile pür hareketdür küfre
Lâzım oldu şeh-i İslâma ki gide sefere
Râye-i nusret ile yürüdi üstüne Peçüñ

Hak mu'în ola ala idelüm Allah öñüre
Urur ol top u tüfenk ile yıkar kal'asını
Nehb ider tâcile tahtını virür bir nökere
Râyesinde yazılan âye-i nusret ile feth
Dâldür her neyi kim isteye ire zafere
Ey Garâmî nice cenk ide ki kâfir turamaz
Hây u hûyile olup haykırılan na'ralara (129a-129b)

Aşağıdaki gazel de bir seferle ilgili olarak söylenmiştir. Aslında Divan şiirinde bu tür konuların gazelden çok kaside nazım şekliyle yazılması daha yaygın bir gelenektir. Bu örnekler, şairin kendisini kuralların bağlayıcılığından azade kabul ettiğini göstermektedir. Zira sadece sefer değil, Tuna'nın buz tutması (108a, 112b, 139a), Üsküp'te bahar tasviri (128b), Süleymaniye'nin inşası (26b-27a) gibi gazel nazım şeklinde okumaya pek alışık olmadığımız konuları işlemekte sakınca görmemiştir.

Sefer kasd itdi çün şeh yâ İlâhî
Hatarlardan emîn et pâdişâhı
O küffârı Hüdâyâ hâk-sâr et
Hafız ol sakla ol 'âlem-penâhı
Kılıcın keskin atın yükrük eyle
Gözin açdurmasun kırsun sipâhı
Urup top u tüfengi her taraftan
Kör itsün kâfirî dûd-ı siyâhı
Garâmî umaram gebrûn leşinle
Tola dünyâ semekden tâ be-mâhî (139b)

3.2. II. Selim

Garâmî'nin Kanuni Sultan Süleyman'a yaklaşmaya çalıştığı, ondan ihsan almak için her fırsatı değerlendirmek istediği bellidir. Yerine geçen II. Selim'e hitaben yazdığı beyitlerin sayısı daha azdır. Divan'da II. Selim, tahta geçmesi, Safevî hükümdarından üstün olduğu, adil olduğu ve devrinde ülkede emniyet sağladığı gibi genel övgülerle anmaktadır. Yalnız bir beyitte *sındı berâtı destüme* ifadesiyle hükümdarın iltifatına kavuştuğunu dile getirmektedir ancak bunun mahiyeti hakkında başka bir bilgi mevcut değildir.

Âhir olıcak 'ömri mu'âriz bulunmayup
Virdi Selîme tahtını Süleymân yeden be-yed
Şi'rim okunup şevkile mansıb virüp dahi
Sındı berâtı destüme sultân yeden be-yed (16b)
Sunuldu saltanat sultân Selîme
Aña bende olamaz şâh-ı Tebrîz (58a)
Çalup kânûnu defterden yazar şer' ile ahkâmın
Selâtîn-i cihân içre Selîm Hân şâh-ı 'âdildür (25b)
Dönderdi yüzün devr dilâ şâh o Selîme
Şimden gerü bil işbu zamân emn ü emândur (47a)

Aşağıdaki beyitlerin Zigetvar seferinden sonra yazıldığı anlaşılmaktadır. Şair İstanbul'a giderek hükümdardan mansıp isteyeceğini dile getirmektedir. Kanuni, Zigetvar seferinde öldüğüne göre şairin muhatabı II. Selim olmalıdır:

Sigetvar almada gerçi kırıldı kibri ol hısnuñ
Velîkin leşker-i İslâma baksañ hayli er düşdi
Hüdâdan dileyüp şehden varup da mansıb almağışün

Sonuç

Garâmî, kendisine has nüktedan üslubu ile XVI. yüzyılın dikkate değer şairlerindedir. Şair hakkında bilinenlerin az olması tek nüshası günümüze kadar gelebilen divanının yurt dışında bulunmasından kaynaklanmaktadır. Oysa şiirleri hayatı hakkında pek çok ipucu barındırmaktadır. Dışa dönük mizacının şiirlerine yansması sayesinde, edebî çevresi ve geliştirme çabasında olduğu Osmanlı sarayı ile ilişkiler hakkında pek çok ayrıntı bulmak mümkündür. Öteki şairler hakkında bazen abartılı bir kendine güven duygusuyla alaycı tavır takınabilen şair, bazen hayranlık duygusunun altında saklamaya gerek duymadığı kıskançlıkla yazabilmekte, hükümdarlara hitap ederken son derece mütevazı ve divanının tamamında belirgin olan gurur hissinden vazgeçmiş görünmektedir. İhtiyacını arz etmek ve saraydan mansıp alabilmek için yazdığı şiirlerin çoğunda basmakalıp övgüler sarf eden Garâmî, bu şiirlerde pek ikna edici görünmese de, hükümdarın içkiyi yasaklaması, sefere çıkması, şehre su getirmesi gibi icraatlardan bahsederken daha samimi görünmektedir.

KAYNAKÇA

- BÜLBÜL, Tuncay. *Hâverî*, Erişim: <http://www.turkedebiyatisimlersozlugu.com>, (02.03.2014).
- ERDOĞAN, Kenan (2004). "Ateş Pahası Deyimi ve Sradışı Bir Şair Garâmî Üzerine", *Millî Folklor*, C: 8, S. 64, s. 98-106.
- ERDOĞAN, Kenan ve AYDOĞAN Tuğba (2013). "Balkanlarda Bilinmeyen Bir Şair Garâmî ve Divanı", 2. *Uluslar arası Dil ve Edebiyat Konferansı Bildiri Kitabı I, Balkanlarda Türkçe*, (Haz.: Adem Balaban, Bünyamin Çağlayan), Tiran/Arnavutluk 2013.
- Garâmî, *Dîvân*, British Museum Or. 1148.
- İPEKTEN, Haluk (1990). *Baki, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*, Erzurum: Atatürk Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Yayınları.
- İPEKTEN, Haluk vd. (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İSEN, Mustafa (1998). *Sehî Bey Tezkiresi Heşt-Behişt*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KILIÇ, Filiz (1994). *Meşâ'irü'sü'arâ, İnceleme Tenkitli Metin*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KÖKSAL, Fatih. *Âhi*, Erişim: <http://www.turkedebiyatisimlersozlugu.com>, (02.03.2014).
- Mehmed Süreyyâ (1996). *Sicill-i Osmanî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, (Haz.: Ali Aktan, Abdülkadir Yuvalı, Metin Hülâgü), C: III, İstanbul: Sebil Yay.